

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

1956 йил 4 январдан нашр этила бошлаган

1996 йил

ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ • СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН 12 январ, № 2 (3339)

Республикада «Ўзбекистон — Ватаним маним» кўшиқлари

кўрик-танлови қизғин давом этаяпти

МАЪНАВИЙ ВА РУҲИЙ ИНҚИЛОБ

Ўзбек-қўшиқ санъатини жон дили билан севадиган, севиб жудаям қадрлайдиган халқ. Аслида қўшиқлардалик халқимизнинг қонида бор, десак муболага бўлмайди. Бизда куй-қўшиқни тинглаш, тинглаб баҳолаш маданияти ҳам анча юксак. Айниқса, авжи баланд қўшиқларни эшитганда завқлангандан чапак чалиб юборамиз. Ёки чуқур сукут сақлаб қўшиқ моҳиятига этиб тинглаймиз. Қисқаси, ўзбекларда куй-қўшиқ юрак-юрақдан ҳис эта олиш қобилияти бор. Лекин жўр бўлиб куйлаганда ё жиндай истиҳола қиламиз, ё жиндай тортинамиз. Шу боис халқимиз орасида давра олиб, бир-бирига жўр бўлиб қўшиқ айтиш одати унчалик урф бўлмаган. Аммо ҳаммамиз яхши биламизки, болаликда лапарлар, хазил қўшиқлар айтиш анъанаси мавжуд бўлган.

Кўшиқ аслида она алласидан бошланади, дейишлари бежиз эмас. Қўшиқ санъати халқнинг қалбини ойнадек курсатадиган ва теран тафаккурини белгилайдиган маънавий чўкки ҳисобланади. Қўшиғи мул ва ранг-баранг халқ дунёда энг бой ва кучли саналади. Буюк жаҳонгир боболаримизнинг галабаларида ҳам жанговар ва жасоратта унловчи қўшиқлар муҳим аҳамият касб этган.

Собиқ шуролар тузуми даврида ҳамма бир хил қўшиқни, бир хил услубда, бир тилда ижро этарди. Болалар: «Ўқинг аъло, бўлинг доно», катталар эса: «Манзилимиз Совет Иттифоқи» қўшиқларини қайта-қайта айтишдан чарчамасди. Бу зўриқ билан сатгилдирган анъана бошқа хил-қилларнинг уз юрти, Ватани ҳақида куйлашни бир қалар ҳақида куйган эди. Энди уша гаддор тузум ҳам, унинг уткинчи қўшиқлари ҳам йўқ. Ўзбекистон уз мустақиллигига эришгандан сунг Ватан, Озолик, Истиқлол ҳақида ажаблиқ қўшиқлар янграй бошлади. Чунки мустақил юртин юракдан ёниб куйлаш халқимизнинг азалий ва асрий орузи эди. Мустақиллик туфайли бу азиз Ватанин, унинг бебаҳо халқи ва тупроғини ҳар қанча куйласак, ҳар қанча тараннум этсак, камлик қилмайди.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси ОЙБЕК

ОНА ЮРТНИ КУЙЛАЙМАН

Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазирлиги, республика Маданият ишлари вазирлиги, Ўзбекистон Ёзувчилар ва Композиторлар уюмлари ҳамкорликда мақбугача ёшдаги болаларга мўлжалланган «Кўшиқларда диёр мадҳи» мавзусида кўшиқлар кўрик-танловини ўтказиш ҳақида қўшма қарор қабул қилди.

Кўрик-танлов она юрт мадҳи, унинг гузал табиасти, ҳайвонот ва усимликларнинг бекиёс дунёси ҳамда меҳнатсевар кишиларни қўшиқ орқали ифодалаш, болалар онгига ватанга муҳаббат, она юртга садоқат, инсонпарварлик, жасорат, боғирлик, юксак аҳлоқлик ҳислатларини синдириш, ёш авлодни асосан эстетик тарбиялашни таъминлаштириш ва янада чуқурлаштиришдан иборатдир.

Кўрик-танлов профессионал ва хаваскор шoirлар, бастакорлар, ижодкор мусиқа раҳбарлари ва ўқитувчилар уларнинг энг яхши ва сара асарлари билан иштирок этишлари мумкин.

Танловнинг асосий вазифаси болалар боғчалари тарбияланувчиларига атаб ёзилган куй ва қўшиқларни куйайтириш, уларнинг сифатини яхшилаш ва шoirлар билан композиторнинг ижодий алоқаларини янада мустақамлашдан иборат.

МЎЪЖИЗАЛАР МАМПАКАТИ МАЛИКАСИ

Россия халқ артисти, давлат мукофотлари лауреати, ёзувчи Наталья Дурованин хонасида. Фамилияни ўқингангиз билан дарҳол билдингиз: бу аёл уша машҳур цирк усталари — Дуровлар авлодининг вақиласи. Ҳозир у спектаклдан сунг чарчаб, булажақ «артист» — кучукчани боқмоқда.

— Мен ҳозиргина Италия, Америкадан келган вақилларни кузатиб қайтдим. Улар билан булажақ гастроллар ҳақида музокара олиб бордик. Ишлар жуда куй. Ҳатто, контрактларни имзолаб улгурмаппман. Ахир, бизда хайвонларни ургатиш буйича ноёб лаборатория вужудга келган. Бизнинг театримизда ҳатто олимлар иш олиб борадилар. Чунки хайвонлар шундай ўқилмаган китобки, уларни варақлаганин сари янги янги сирлардан воқиф булалар.

— Наталья Юрвна, музейни кундан кунга кунга кўриб чиқдим. Залларда ҳозир цирк аренасига чиқарилмайдиган хайвонлар мудраб этилибди... — Улар бизнинг фахрийларимиз. Вақтида катта хизматлар қилган бу аёл хайвонлар бугун шундай дам олишга муносиблар. Токи ҳаёт эканлар бу хайвонлар бизга кувонг бағишлаб шу ерда яшайвердилар. Ахир, бизнинг циркимиз бежиз дунёда, ягона эмасда. Бу ерда одам ва табиат уртасида узаро муҳаббат ва биродарлик ҳукмрон. Циркимизда шундай гаройиб бир эртак яшайдики, биз уни ҳаминша бу ерга ташриф буюрган болаларга ва уларнинг ота-оналарига ҳикоя қилиб берамиз.

ФОТИҲИ МУЗАФФАР ЁҲУДА БИР ПАРИВАШ АСИРИ

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Олий Ёқубов яқинда улуг бобомиз Соҳибқирон Амир Темур ҳақида драма ёзиб тутатди. Атоқли тарихчи олим, академик Бурйоби Аҳмедов ёзувчининг асарига куйилганча баҳо беради: — Маъжур драматик асарда Амир Темурнинг улкан ҳаётини кичик бир лаҳза келтирилган, яъни унинг ички ҳаётини бир лаҳза ҳикоя қилган. Унинг кичик хотини Сулуқўзга бўлган чекиёс муҳаббати ва садоқати баён этилган. Фақат сунги кўринишда (II парда, иккинчи кўриниш) 1405 йилнинг феврал ойида Утврорда бўлган фожиа ҳақида сўзланади. Утврор фожияси тарихан тўғри ёрилган. Бу ерда ҳазрат Соҳибқироннинг ўшга валаҳда тайинланиши (Пирмуҳаммад ибн Жаҳонгир) ва тож-тахт учун зиндан кураш (Халил Султон) тўғри ифодаланган.

Шеърлий лаҳза

ҲАЁТНИ БУЛАБ СОҒИНАВЕР
Янги йилга пешвоз чиққан орзули дил
Имонларнинг умри узун-узун бўлсин.
Ишонларнинг тақдирингга эғизагу,
Гумонларинг бўлса агар бир зум бўлсин.

Хотираниннг қафтида не ёруғлик бор —
Қалбинг билан уни суйиб, ўйиб яша.
Дил мулкингда бир гард қалар губор агар —
Эгингддаги хас мисоли силкиб ташла.

Бу хаёлкам, бу париваш, мунаввар қор
Тўлдирмоқда руҳнинг сокин кенгликларин.
Момоларнинг ўғитидай ёпмоқда у
Хотираниннг ранжу гина дафтарларин.

Ва муқаррар эрта қорлар эриганда
Исламагин гиналарнинг изларини.
Хаётмисан, ҳаёт бўлиб соғинавер
Бойчечакнинг кўзларини, сўзларини.

Бу хаёлкам, мунаввар қор руҳимизга
Зарра-зарра сингётган ҳақиқатдир:
Умримиз — йўл, ундан битта қорпарчадек
Дилни поклаб ўтиб бормоқ ўзи бахтдир.

Муҳтарам УЛУҒ

ПУШКИН КҲЧАСИДА НИМА ГАП?

уч-турт йил аввалги киефасида муғлақо ушмамайдим. Янги очилган, қурилган тижорат дуконларининг ўзи йигирмадан ортиқ. Замоновий қаҳвахоналар, емакхоналар, турли-туман фирмаларнинг идоралари, кузни камаштирувчи рекламалари. Ҳар бир савдо шохчаси уз олшини койилмаёқом қилиб беэаб қуйган. Шундоқ булгандан кейин бундай магазинларнинг узига яраша тўқ-бадавлат харидорлари буларкан, улар кучамизда анча кутайиб қолишди. Бели бақувват одам унча-мунчага талашиб-тортишиб утирмас экан, молнинг уегини, бугенини куралди, қайси мамлакатдан келтирилганлигини сурайди, фирмасига қизикади ва пулини нақд санаб бериб кетаверади. Олувчинга ҳам, сотувчинга ҳам яхши. Шу яқин-тарофларда жойлашган мактабларнинг сабоқдан қочган ўқувчиларини демаса, тижорат дуконларига ортиқча одам йўқ.

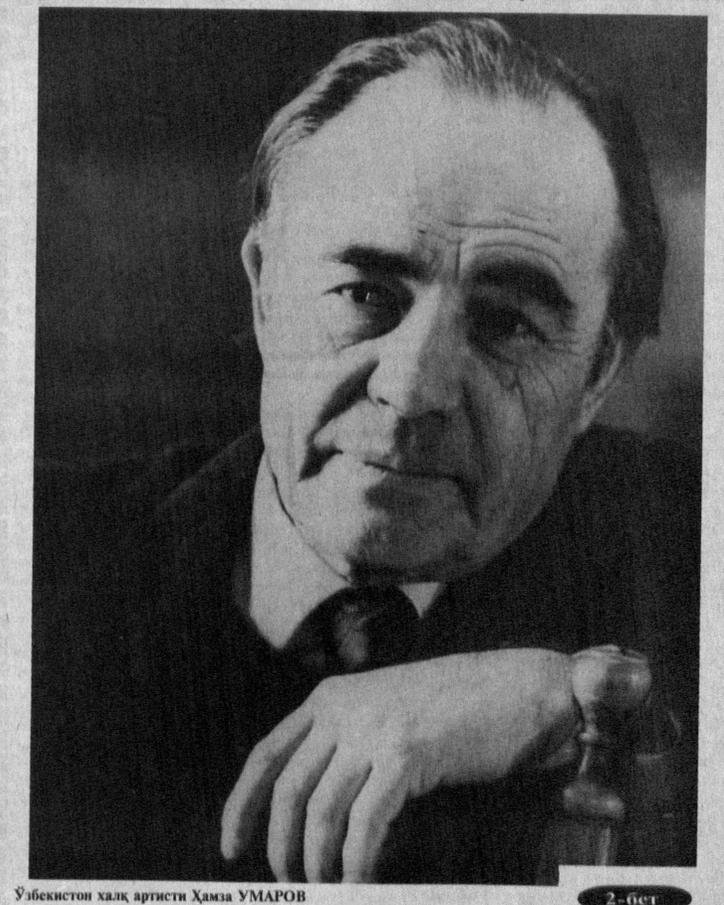
аваялаб йигиртириб олишяпти — илгарингдек бойваччалик қилиб ахлатта суриб ташлаш йўқ. Чунки мулкнинг бир тийини ҳам — мулк.

Мен бугун узим яшаётган кучадаги узгаришлар тугрисида гапирмоқчиман. У узининг булдан

турган ҳаммом, саргарошхона, газета киоскалари, соат тузатиш устaxonаси, соғна-саломлар магазини, енгил тамадихона ҳисобига булди. Аниқроғи, аҳолига курсетилаётган кундалик маъиший хизмат турларининг кескин камайиши ҳисобига булди. Ҳозир «Эликсир» номи билан аталаётган ҳаммом биносида ҳамма нарсаси бор, фақат ҳаммом йўқ. Ҳамид Олимжон майдонидати китоб дуконига кирсангиз, хайратдан ека ушлайсиз. Ўзбек тилида чоп этилган китоблар кираверишдаги кичик жавонга утай нашрлардай пада-партиш териб куйилган. Хайҳотдай залнинг асосий қисми уриб кетди, суриб кетди, отди-улдириди қабилидаги китоблар билан тула. «Дарҳон» бекатида газетхонларнинг ҳождатини чиқариб турган киоска кизма оғирлик қилиб қолдига? Муман олганда, шаҳар марказида газета дуконлари кескин камайди. Нета шундай, билмайман.

Мен англикларга, узгаринларга қарши, дунёқарашни қотиб қолган одам эмасман. Уша тижорат дуконлари, рестороанлар ҳам булсин. Аммо одамларга хизмат курсатиб турган шаҳобчалар ҳисобига эмасда, ахир. Мен бу гапларни езишдан аввал мулоҳазаларимни бир дустимга айтган эдим, у кулиб «Э, солдсанг-да, биродар, ҳозир ҳамма гап фойдада, уша киоскадан, ҳаммомдан не даромад?», деб қолди. Йўқ, мен бундай ҳарашларга муғлақо қўшилмайман. Биз нима учун ҳаракат қилиб етибмиз, замонни узгарттириб, буюк ислохотлар ўтказмоқдамиз — инсон роҳат-фароғатда яшасин, маъиший хизмат турлари куйайсин, дегимиз-ку. Нета эшли саргарошхона ёки китоб дуконини уз урнини сақич, сигарети сотадиган шоввозларга буютаиб беришни керак экан? Сиз нима деб уйлAYSИЗ?

Ф. ГОМЕР сўхбатлашди

Ўзбекистон халқ артисти Ҳамза УМАРОВ

2-бет

Рақсинг тугидини...

ВАТАНДОШЛАР БИЛАН УЧРАШУВ

Республика халқаро маданият-маърифий алоқалар ассоциацияси уз фаолиятида жаҳоннинг турли мамлакатларида истиқомат қилаётган ватандошларимиз билан алоқалар урнатти, улар орқали мустақил Ўзбекистон овозини жаҳонга етказиш борасида бир қатор хайрли ишларни амалга оширмоқда. Ассоциация Тошкентда фаолият курсатаётган хоржий даплатлар элчихоналари билан мустақам

алоқада бўлиб, турли давлатларнинг миллий байрамлари, мустақиллик кунлари муносабати билан қабул маросимлари, тематик кечалар, дустона давра сўхбатлари, ижодий мулоқотлар ўтказишмоқда. Шуниси диққатга сазоворки, юқорида айтиб утилган талбирларда халқимизнинг бой маданияти, санъати, халқ усталари ижодидан намуналар, тасвирий ва амалий санъат намуналари кенг на-

мойиш қилинмоқда. Яқинда ассоциацияда Ватанимизга меҳмон бўлиб келган бир гуруҳ чет эллик ватандошларимиз билан дустона сўхбат бўлиб ўтди. Ассоциация раиси М. М. Мирқосимов ва бошқа фаоллар меҳмонларга овоз Ватанимизда амалга оширилатган эзгу ишлар, Ўзбекистоннинг жаҳон давлатлари билан дустлик ва ҳамкорлик алоқалари тугригида батафсил сўзлаб берди.

«Биз, — деди нотик, — юртимизга ташриф буюраётган эзгу ниятли барча кишиларни, хусусан азиз ватандошларимизни ҳамма самийини қарши олишга тайёрмиз. Ниятимиз шуки, Ўзбекистон овози, миллият шухрати жаҳонга ейилсин. Ватанимизнинг янада гуллаб-яшнаши йўлидаги саяё-ҳаракатлари, яхши ташаббусларни бирлаштирайлик».

Учрашув дуст Хиндиштоннинг Хайдаробод шаҳридан ўқий-учун келган, улуг юртдошимиз Заҳриддин Муҳаммад

Бобур аюкдлари бўлиши Аброр, Муаззам, Шакил ва Авазхонлар ҳам иштирок этдилар. Улар мустақиллик шарофати ва хурматли, юртбошимизнинг марҳаматлари билан улуг боболари тугилган муқаддас юртга келиш бахтига мушарраф бўлганликларини учун уз ташаккурларини изҳор қилдилар.

Учрашув сунгитида бир гуруҳ таъинди санъаткорларимиз меҳмонларни куй-қўшиқлари билан хушнуд этишди.

Ўз ахборотимиз.

Иқтисод ва ислохот

БИЗГА ЖАННАТМАКОН БИР ЮРТ НАСИБ ЭТГАН

ЎзҚХФА Бозор иқтисодиёти ислохотлари илмий-текишириш институтининг директори, иқтисод фанлари доктори А. ЖУРАЕВ билан мушоҳаба

Ўзбекистон халқ артисти, ўзбек кино ва театри ривожига салмоқли ҳисса қўшган буюк санъаткор Ҳамза Умаров ҳаёти ва ижодининг асосий қисми Муқимий номидаги Ўзбек давлат мусикали театри жамоаси билан чамбарчас боғлиқ. Шунинг учун ҳам дастлабки сузи шу театрининг етакчи актрисаларидан, Ўзбекистонда хизмат қилган артист Марям Ихтиеровадан эпитас: — Олти йилдан буён театрда келганимизда Ҳамза ака билан ҳамкорликда «Олтинкул» мусикали драматизациясида ҳамкорлик қилганамиз. Умуман, шу театрда дастлабки қадам қўйган кунимдан бошлаб бу аjoyиб инсон ва улут актери билан ҳамкорлик, партер, сахнадош бўлиб ўйнаганимдан хурсандман. Биласизми, театр эшигини кириб келишларининг ўзи бир олам эди: юришларида, ҳар бир актёр билан сурашишларида, хатти-ҳаракатларида, ҳатто имо-ишораларида ҳақиқий эҳсон, билим, тафаккурли шахс тисоли яққол кўриниб турарди. Бош кийимдан тортиб туфлиларига ҳам диққат қилишарди. Ўзбекистонда ҳамкорлик қилган артистларимизнинг ўзига ўхшашини кўриш қийин. Биз кийимдан тортиб туфлиларига ҳам диққат қилишарди. Ўзбекистонда ҳамкорлик қилган артистларимизнинг ўзига ўхшашини кўриш қийин. Биз кийимдан тортиб туфлиларига ҳам диққат қилишарди.

— Аввало, биз тан олсак-олмасак, бизга ҳақиқий жаннатмакон улқа насиб этган. Унинг туپроғи зар, суварли гавҳар, қуёш уқтам. Қолаверса, мана, деҳқонни хунармандикка, саноатта қанчалар тортимайди, у ҳақон меҳрини ердан уза олмайпти. Ерга меҳр-муҳаббат— халқимиз руҳиятида асрлар давомида шаклланган эътиқодга айланган кетган. Бу табиий омишларни тараққий эттириш йўлидан бораётганимиз жуда тўғри сирасат. Лекин қишлоқни ҳозирги ҳолига қолдириб бўлмайди: аввало қишлоқ ҳужалиғига маҳсулот етиштиришнинг энг замонавий технологияларини жалб қилишимиз, юртимиз шароитига мос янги-янги технологиялар яратишимиз шарт. Ҳозирги кунларда фаолият кўрсатаятган ҳужалиқ юртининг кенг уқладли шакли ривожини қўллаб-қувватлашимиз ларкор. Вақт— қадам, дейдилар. Бу усулларидан қайси бирлари ютиб чиқса, қишлоқларда уша турдаги ҳужалиқлар усиб йирик уюшмаларга айланиб бораверали. Биз қишлоқларимизда ҳиссадор уюшмалари оёққа туриб олиши учун зарур механизм лойиҳасини яратиб, уни амалиётга жорий этиш учун ўз тавсиямизни ҳукумат эътиборига топширдик. Навбат— қишлоқ ҳужалиғи ўзи боғланган турли хизмат соҳаларини бираштириган агрофирмаларга айланишга. Шу кунларда иш қилган самарали фойдаланиш, молия-солиқ тизимини тақомиллаштириш, қайта ишлаш саноатида молия-саноат гуруҳлари ташкил қилиш туғрисида тайёр тавсияларимиз бор.

— Сўхбатингиз учун муштарийларимиз номидан ҳам миннатдорчилик изҳор этишга ижозат беринг. Ойлоқ, жамоангиз олиб бораётган илмий изланишлар, халқ ҳужалиғида тадбиқ этиш учун бераётган тавсиялар самарали бўлиб, ҳамқўшқорларимизга бой-бадавлат мулкдорларга айлантиришга хизмат этсин!

Сўхбатдош: Мукаррама МУРОД қизи

Узбекистон халқ артисти, ўзбек кино ва театри ривожига салмоқли ҳисса қўшган буюк санъаткор Ҳамза Умаров ҳаёти ва ижодининг асосий қисми Муқимий номидаги Ўзбек давлат мусикали театри жамоаси билан чамбарчас боғлиқ. Шунинг учун ҳам дастлабки сузи шу театрининг етакчи актрисаларидан, Ўзбекистонда хизмат қилган артист Марям Ихтиеровадан эпитас: — Олти йилдан буён театрда келганимизда Ҳамза ака билан ҳамкорликда «Олтинкул» мусикали драматизациясида ҳамкорлик қилганамиз. Умуман, шу театрда дастлабки қадам қўйган кунимдан бошлаб бу аjoyиб инсон ва улут актери билан ҳамкорлик, партер, сахнадош бўлиб ўйнаганимдан хурсандман. Биласизми, театр эшигини кириб келишларининг ўзи бир олам эди: юришларида, ҳар бир актёр билан сурашишларида, хатти-ҳаракатларида, ҳатто имо-ишораларида ҳақиқий эҳсон, билим, тафаккурли шахс тисоли яққол кўриниб турарди. Бош кийимдан тортиб туфлиларига ҳам диққат қилишарди. Ўзбекистонда ҳамкорлик қилган артистларимизнинг ўзига ўхшашини кўриш қийин. Биз кийимдан тортиб туфлиларига ҳам диққат қилишарди.

— Бир нарсга лол қолиб келаман. Ҳамза ака билан тенг сахнага кириб келган авлод (жумладан, Турсунхон Жафарова, Ўзгир Жалилова, Фароғат Раҳимова ва қабилар) ниҳоятда ўз касбиятида, муҳаббатиди, филоий инсонлар. Мен ҳам улардан худди ана шу хусусиятларини мерос қилиб олишга астойдил ҳаракат қилганман. Бу санъаткорлар ҳар бир спектаклда ҳатто узлари қанчалар ҳамкиши ёлпояшарди. Ҳамза ака узлари рол ўйнайдиган кун эрталабдан руҳиятларини шунга мослаб келардилар. Спектаклдан ярим соат олдин декорацияларни текшириб, эрталабдан кечиб чиқардилар. Саҳнага чиққанда эса партерларнинг бир дақиқа ҳам чағиштиришга йўл қўймадилар. Қунимас иш билан барчани ушлаб турдилар. Чуқур руҳий кечимали саҳналарини шунга тўшмасди. Ҳамза ака ҳар қандайдик жойимизга келиб қоларди. Бу ҳазила ҳам гап эмас. Ҳамза санъаткорлар ҳам бундай хусусиятга эга бўлавермади. Мен бу театрда устозим Раззоқ Хамроев ва Ҳамза Умаров каби аjoyиб санъаткорлар билан бирга ишлаганимдан жуда бахтимман. Шунинг учун ҳам асли амалии актриса бўлсам керак, деб ўйлайман. Афсуски, бу ҳар икки санъаткор ҳам дундан эрта кетди. Илоҳ, у дунелари оёб бўлсин.

Марям опанинг сузларини тилиб туриб, ўйга толсан: ҳақиқатан ҳам, мана шундай санъатнинг улкан даргалари ҳаётдан эрта кетса, қатта бир упирилиш эга бергандай бўлади, ҳаммаша нимадир етишмаётгандек туюлаверали. Худди шу ҳол Ҳамза ака вафоти

дан сунг назаримда, ўзбек дубляж санъатида ҳам юз берди. Чунки Ҳамза Умаровнинг бебаҳо овози дубляж санъатининггизнинг ноёб тошмаси эди. Бу ҳақда кул иллар «Ўзбекфильм» киностудиясининг дубляж гуруҳида режиссер сифатида фаолият кўрсатган Мирғис Соатов шундай эслайди: — Ҳамза Умаров билан 1962 йилдан ҳамкорлик қилган бўлсак, 1972 йилги дубляжда фаолият бошлаганимдан сунг бевосита мулоқотда бўлдик. Салкам 200 дан ортиқ балли филмлар дубляжга режиссерлик қилган бўлсам, улардан 150 та яқинида Ҳамза ака

ши маслаҳатлар беришга ҳаракат қилардилар. Мен сизга ҳозир Ҳамза ака овоз берган бирор филмини айтиб ўтирмоқчи эмасман. Чунки у киши ҳар қандай филмга қойилмақом қилиб овоз берганлар. — Ҳамза Умаров билан 1962 йилдан ҳамкорлик қилган бўлсак, 1972 йилги дубляжда фаолият бошлаганимдан сунг бевосита мулоқотда бўлдик. Салкам 200 дан ортиқ балли филмлар дубляжга режиссерлик қилган бўлсам, улардан 150 та яқинида Ҳамза ака

ши маслаҳатлар беришга ҳаракат қилардилар. Мен сизга ҳозир Ҳамза ака овоз берган бирор филмини айтиб ўтирмоқчи эмасман. Чунки у киши ҳар қандай филмга қойилмақом қилиб овоз берганлар. — Ҳамза Умаров билан 1962 йилдан ҳамкорлик қилган бўлсак, 1972 йилги дубляжда фаолият бошлаганимдан сунг бевосита мулоқотда бўлдик. Салкам 200 дан ортиқ балли филмлар дубляжга режиссерлик қилган бўлсам, улардан 150 та яқинида Ҳамза ака

МАШҲУР САҢЪАТКОР ҲАМЗА УМАРОВ ТАВАЛЛУДИНИНГ 70 ЙИЛЛИГИГА СЎНМАС ОВОЗ СОҲИБИ

ган асарлар бизнинг театримиздан ташқари бошқа санъат даргоҳларида, вилоят театрларида ҳам қўйилган. Бир нарсга лол қолиб келаман. Ҳамза ака билан тенг сахнага кириб келган авлод (жумладан, Турсунхон Жафарова, Ўзгир Жалилова, Фароғат Раҳимова ва қабилар) ниҳоятда ўз касбиятида, муҳаббатиди, филоий инсонлар. Мен ҳам улардан худди ана шу хусусиятларини мерос қилиб олишга астойдил ҳаракат қилганман. Бу санъаткорлар ҳар бир спектаклда ҳатто узлари қанчалар ҳамкиши ёлпояшарди. Ҳамза ака узлари рол ўйнайдиган кун эрталабдан руҳиятларини шунга мослаб келардилар. Спектаклдан ярим соат олдин декорацияларни текшириб, эрталабдан кечиб чиқардилар. Саҳнага чиққанда эса партерларнинг бир дақиқа ҳам чағиштиришга йўл қўймадилар. Қунимас иш билан барчани ушлаб турдилар. Чуқур руҳий кечимали саҳналарини шунга тўшмасди. Ҳамза ака ҳар қандайдик жойимизга келиб қоларди. Бу ҳазила ҳам гап эмас. Ҳамза санъаткорлар ҳам бундай хусусиятга эга бўлавермади. Мен бу театрда устозим Раззоқ Хамроев ва Ҳамза Умаров каби аjoyиб санъаткорлар билан бирга ишлаганимдан жуда бахтимман. Шунинг учун ҳам асли амалии актриса бўлсам керак, деб ўйлайман. Афсуски, бу ҳар икки санъаткор ҳам дундан эрта кетди. Илоҳ, у дунелари оёб бўлсин.

Ха, Ҳамза Умаров ҳақида у билан бирга ишлаган, уни билган санъаткорлар, оддий одамлар қўллаб-қувватлашган, айтишлари айтишлари ишонмасди. Чунки, яхши одамларнинг фаизлатлари уларнинг устидан кейин ҳам тилларда астойдил бўлиб юрди. Бугунги кунда Муқимий театрида тримчи бўлиб ишлаётган, у кишининг умр йўдошлари Лола Умарова билан булган мулоқотда ҳам Ҳамза Умаров ҳақида жуда кўп сазимий, меҳр-муҳаббатга тула сузларини эшитдик. Лола опа турмуш ўртоқларининг охири кунларини изтироб билан сузлаб бердилар. Ҳатто уша кун ҳам Ҳамза Умаров бир дақиқа тинч турган. Узоқ Туркманистондан киносъемкани гузалаб қайтган бу санъаткор шу куннинг узиде дубляждаги ишнини ҳам охирига етказган. Ниҳоятда ҳам қараганига қарамай, уларига меҳмон бўлиб келган қизларини набиралари билан машнада уйга оёриб қўйганлар. Кейин оқни спектаклдан сунг Лола опани ҳам уйга олиб кетганлар. Афсуски, Ҳамза аканинг умр дафтарни саҳифалари худди шу кун киши епилиши керак экан, ҳеч қандай тиббий муолажалар ердама бера олмай. Узбек миль театри ва киносининг энг йирик санъаткорларидан бири бевақт оламдан кўз юмди. Лекин Ҳамза Умаров ўз ортдан жуда катта мерос қолдирди. Ҳали у кишининг драматургияси, шэрияти, таржималари мулақо ургангиларимиз. Айтишларига «Саҳнадор» деган шэрий драма эсаётган эканлар. Унинг тақдирини ҳам охирига етказган. Уйлаймики, бу қатта санъаткорни севган ва ҳурмат қилган театрушнослар, адабиётшунослар, умуман, ўзбек миллии ҳақиятининг жонқуялари ҳали Ҳамза Умаров ижодига қайта-қайта мувожаат қилдилар, унинг умр кетдидаги ҳали очилмаган ва уқилмаган саҳифаларини муҳлисларга етказишда жонбозлик кўрсатадилар.

Гулҳебра УМАРОВА

— Абдувоҳид Маматқулович, сўнги вақтларда қишлоқларда ислохот жараёнини тезлаштиришга қатта эътибор қаратишмоқда. Сиз раҳбарлик қилаётган институт, номидан ҳам кўриниб турибдики, бу иш билан бевосита шуғулланади...

— Ҳақиқатан ҳам республикамизда утказилаётган ислохотларда қишлоқ ҳужалиғи соҳасига боғлиқ масалалар алоҳида урин тутуди. Чунки республикамиз аҳолисининг 60 фоизидан ортиқроқ қисми қишлоқларда яшайди. Иқтисодиётимизнинг 70 фоизи бевосита қишлоқ ҳужалиғи билан боғлиқ. Миллий даромадининг 40 фоиздан кўпроғи қишлоқларимизда яратилмоқда. Демак, қишлоқларда бошланган илоҳида қанча тез ва самарали бўлса, республикамиз шунча мос равишда тараққий этиб боради. Қисқаси, муштарийларимизнинг тақдирини кўп жиҳатдан мана шу омишларга боғлиқ. Президентимизнинг қатор мармузаларида, асарларида қишлоқдаги ислохот долзарб ижтимоий-сиёсий воқеа даражасида талқин этилаётганлиги бежиз эмас.

— Айни вақтда, қишлоқда ислохот жараёнини суёт кечяётганлиги ҳам қайта-қайта таъкидланмоқда.

— Шундай. Бунинг сабаблари кўп. Улардан энг яшовчани — қишлоқ аҳолиси руҳиятидаги мулкчиликка бўлган муносабатнинг

тақил деҳқон-фермер ҳужалиқлари тузилди. Ҳозирги кунда республикамизда бундай ҳужалиқлар сони 20 мингдан ортиқ, уларнинг 70 фоизи чорвачилик билан шуғулланади. Фаолиятини йўлга қўймай «синган», аниқроғи, тарқаб кетган фермер ҳужалиқлари эса моддий-маънавий асоси буш ҳужалиқлар эди. Деялик, қишлоқ ҳужалиғидан буткул беҳабар айрим кишилар ҳам йигирма-ўттиз бош қорамол сотиб олиб, ферма ташкил қилаверди эки азалдан ерга уч айрим деҳқонларимиз фермер ҳужалиқлари учун ҳукумат қарори билан қўшимча

бошқа корхоналар билан шартномавий муносабатларини туғри йўлга қўйолмаганлиги ҳам қишлоқларда ислохотнинг давий кетишига панд бермоқда. Бозор иқтисодиёти ҳужалиқ раҳбарларидан билимдонлигини, ҳисоб-китоб борасида ута зифраклигини, унга ҳар қандай юридик шакслар билан муносабатларнинг ҳар бир жиҳатини аниқ белгиланган ҳолда шартномалар асосида иш юритиш, ҳукуматимизнинг молия-кредит соҳасида ва бошқа дахлдор қарорлари билан ўз вақтида таъинлиб, уни амалиётга тадбиқ этиб боришни талаб қилади.

— Бозор иқтисодиётининг иккинчи босқичига ўтган айни кунларда институт қишлоқларимизда ҳужалиқ юртининг қайси шакллари кўпроқ самара беради деган ҳуқуқга келди? — Ҳаёт кўрсатдики, Тошкент ва Фарғона vodiysi вилоятларида ҳужалиқ юртининг оилавий ижара ва ҳиссадорлик уюшмалари умумхалқ манфаатларида кўпроқ мос келар экан.

— Коркент вилояти Республикаси, Хоразм, Бухоро, Қашқадар, Сурхондар, Сирдарё, Жиззах вилоятларидаги қишлоқларда эса нодавлат ҳужалиқларининг ҳамма шакллари ривож учун шарт-шароитлар мавжуд.

— Биринчи чакринг Ўзбекистон Олий Мажлисининг туртинчи сессиясида қишлоқларимизда ҳиссадорлик уюшмалари тузиш вақти етганлиги алоҳида таъкидланди. Республикамизда мулкдорлар синфини яратилишнинг 2 асосий йўналиши асослаб берилди: ўрта ва кичик корхоналар яратиш орқали ўрта мулкдорлар синфини яратиш — тушунарли. Иккинчи йўналиш — қимматбаҳо қоғозлар бозорини вужудга келтириш орқали фуқароларнинг мулк ҳуқуқларини тиклаш туғрисидаги йўналиш моҳиятини қисқача шарҳлаб берсангиз.

— Республикамизда қимматбаҳо қоғозлар чиқариш ва унинг бозори ташкил этилганига кўп вақт бўлгани йўқ. Бу усул саноат ва маиший хизмат корхоналарида маълум шаклда кириб бормоқда. Лекин қишлоқларда ҳам фуқароларнинг мулк ҳуқуқларини қимматбаҳо қоғозлар орқали тиклаш тушунчаси ҳали республикамиздаги кўп ҳужалиқлар учун янгилик. Бу усул қанақа? Унда жамоа ҳужалиқларининг умумжамоа мулк шу жамоа ҳужалиғи ташкил бўлганидан бери унга бирлашган, унда меҳнат қилган кишиларнинг ҳаммасига махсус меъёрий курсаткиларга асосланган ҳолда акциялар қийматида тақсимлаб чиқилади. Яратилган мавжуд жамоа мулкнинг бутунлиги кунда ҳужалиққа келтираётган фойдаси йил охирида ҳиссадорларга уларнинг қўшлариди акцияларига мос равишда тақсимланади. Акциялар келтирилган даромад бу ҳужалиқнинг ҳамма акциядорларига тааллуқли бўлади. Бунда ишлаётганлар билан фахрий акциядорлар орасидаги фарқ битта-фахрийлар нафақаларини ҳам, акциялари учун деидентини ҳам олавертиришлар, фақат ҳужалиқ юртида қатнашмайдилар...

Ишлаётган кишилар эса ҳам иш ҳақларини, ҳам деидентини оладилар, айни вақтда ҳужалиқ юртини ишларида фаол қатнашадилар.

Амалга киритилаётган бу йўналиш қишлоқларимиздаги мулкка эгалликнинг ениқ турдаги акциялар чиқариш шакли орқали амалга оширилишини белгиланган.

— Қишлоқларимизнинг аксарияти ҳали иқтисодиётнинг иккинчи босқичига ўтганлига йўқ. Юқориде таъкидлаганимиздек, нодавлат ҳужалиқларининг турли шакллари расман ташкил этилган бўлса-да, эскича муносабатлардан воз кечиб, янгиначаси ўзлаштириб олиш қобилияти ҳали кўп жойларда намоён бўлганча йўқ. Балки шунинг учундур, бизнинг назаримизда, аксаринг қишлоқларимиз ислохот тақдим этаётган

ер майдонлари ажратиб берилиши имконига қизиқиб фермерлик талабгор бўлиб чиқаришди. Бундай кишиларнинг ҳужалиқ юртига уқувсизликлари, эки чорва моллари учун озуқа етиштириладиган майдонлардан бошқа мақсадларга фойдаланганликлари натижада қўллаб-қувватлов фермерлар тезда сафдан чиқиб кетишиди. Бундай ҳолатлар ҳар қандай янгиликнинг амалиётга кириб келиши жараёнига хос босқичдир.

— Назаримда, бизни аҳолиси зич қишлоқларда деҳқон-фермер ҳужалиқларига ҳамқўшқорлар ҳам рўйхушлик беринмади.

— Турли. Ҳисобди экин майдонини бошқа табиий ресурсларнинг катта қисми айрим кишилар томонидан эгаллаб олинлиши уша қишлоқ аҳолисининг қолган қисминини «ишсизга» айлантириб, қўйиш ҳоллари ҳам бўлди. Тошкент ва Фарғона vodiysi вилоятларида шундай ҳолат кузатилиди. Бунга қишлоқларимизда ҳали бозор инфраструктураси тузилк вужудга келмаганлиги ҳам сабаб бўлди. Ахир ривожланган мамлакатларда бир киши етиштирган маҳсулот 25 кишини «боқали», бизда эса бу рақам ҳали бирга-бирдан ортганча йўқ. Аҳолисининг атиги 4-7 фоизи бевосита маҳсулот етиштирувчи ривожланган мамлакатлар аҳолисининг 50-60 фоизи хизмат кўрсатиш соҳасида ишлайди, бизнинг республикамизда бундай хизмат кўрсатиш соҳасида билк кишилар аҳолисининг 15-17 фоизини ташкил этиди, холос. Шунинг учун ҳам Юрбощимиз сервис хизматини тезроқ йўлга қўйиш зарурлигини қайта-қайта таъкидламоқда. Сервис хизматига қишлоқ ҳужалиғи ишлари учун етарли машина-тракторлар етказиб бериш, агрономия ва зоотетеринария хизмати, усимликларни ҳимоя қилиш, деҳқонлар малакасини ошириш уқуқлари, транспорт, тиббий ва маданий-маиший хизмат турларининг тузилк мажмуи қирали. Айни вақтда, ҳужалиқлар ушга хизмат кўрсатишга уюшмалар ва

ЎЗУВ САҢЪАТИ МЎЪЖИЗАСИ

Тарихий маълумотлар ва ҳикमत дурдоналарини башариёт оламига етказиб бериш борасида ҳеч бир нарсга хат битиқлари мақомига тенг кела олмаган. Бу ҳақда Куртони Кармининг «Қалам» сураси оятларида ёзув ва уни вужудга келтирувчи барча воқеалар бежиз ардоқланмаган: «Авалдан ва охири хабарларни узиде инфола этган битиқлари шарофатидан инсон фарзанди маърифат нурига эга бўлиб келатгани инкор этиб бўлмайди. Инсоннинг худлиги — олоби ва маданияти юксалишида ҳам «хат» муҳим аҳамият касб этади. Ҳақиқат қадриятларининг юзага чиқишида ҳам асосий омиш бўлган — ёзув буюк кудратта эгалдир. Унинг воситаси ила одам фарзанди борлик мавжудот оламида ўз урнини белгилай олади, наслу насабини муҳофаза этиш йўриқларини ургангади, худлиғи мулкни ўз урнида сарфлаш ва улут устидан назорат урнатил хулудларини аналлади. Шахсларнинг ким эканлигини алолат билан исбот этувчи, яхшиларни юзага чиқариб, эзгуликка туганок бўлгувчи бузгунчиларни ер билан якто қилдиш кудратига эг бўлган кудурот ҳам ёзув воситасидир», дейилган маънолар мазкур сурада ўз инфодасини топган.

Дарҳақиқат, ушбу тарихимиз турли давра давриларини бошидан кечирган. Кечган турмуш тарзимиз ва маданиятларимиздан хабар берувчи археологик топилмалар бизни эраимиздан аввалги минг йиллик тарих билан боғлайди. Улар орасида оташпарастлик, будда ва кўп худликдор динда мансуб ҳайкаллар қаторида туркий қабилаларнинг равиий ишонавлари билан белгиланган маълумот — битик-ёзувлар ҳам учрайди.

Марказий Осиё қадимдан шарқ ва гарб мамлакатлари савдо йўлларининг кескинган манзили бўлгани учун ҳам бу ерда бир неча хиллиги ёзувларда битилган едгорликларини топилмусим. Сугдий, урхун-енисей (анзасавий), туркий урп (ёски уйғур ёзуви) ва монғий ҳамда арабий ёзувлар истеъмолда бўлган. Айниқса, Ислам динининг халқ орасида кенг тарқалиши натижаида давр утиши билан турли хат

ёзувлари истеъмолдан чиқиб, тарихга айланган. Бу ҳақда Насимхон Раҳмон узининг «Турк доқонлиги» (Тошкент, 1993) асариде маълумот беради.

Мовароуннаҳр тарихида УШ асрдан эътиборан муҳим тараққиёт даври бошланди. Буюк алоқалар, музафаккир олимлар, маданият ва фан арборлари, хунарманчилик, меъморчилик, хандаса ва санъат турларининг барча

моҳир ҳунахат усталари — ҳаттоғи етишиб чиққан. Азалдан истеъмолда бўлган «хат» шакли ҳар бир халқнинг юксак дили, таъназоқли ва ўз замонасидаги тараққийт қудамидан дарак берувчи омишлардан бири ҳисобланади. Хат турли жуда кўп. Хилд ёзуви, иброний хати, япон-хитой, корейс иероглифлари, лотин, арман, грузин алифболари ва ҳоказолар.

Халқимизнинг маданият-маърифий ҳаётида бир неча асрлар давомида арабий ёзув муҳим аҳамият касб этгани маълум. Ушбу ёзувнинг график шакллари ҳар томонлама ривожланиб, ҳаётнинг барча жаҳазларида ўз аксини топган. Балдий адабиятда шоирлар ҳар бир ҳарфининг шаклий тавсиятидан тавбир инфодис сифатида кенг фойдаланганлар. Меъморчилик санъатида ёзувлар беақ урнинг қудамидан. ХУ—ХУІ асрларда бунел этилган мажидлу мадрасалар, сарой ва мақбараларнинг ички ва ташқи қуринишлари жонивдор ҳунахат наваҳлари билан беақтилган. Ҳар бир ишпошт учун ушга хос ҳикматли матилар танланиб, мавзу ва шакл муновоибилти юксак дил билан ало этилган. Буларнинг барчаси ажурдорларимизнинг хат санъатидеги маҳоратидан далолат бериб туради.

Мармар тошларга уйиб езилган нақшдор тарихий битилар, қуроласлаҳа ва уй-рузгор буюмларида ҳам ҳунахат намуналари аjoyиб тарихий ҳаётдан яратган

ўз аксини топган. Қийим-кечак, чойшаб, гилам, белбоғ ва дастурмоқ, ҳатто сочқиларга ҳам ҳунахат ҳикматлар, шэърлар битилган.

Ҳазрат Навоийнинг қуйидаги байти ёзув битиқлари дастурмоқ сочқиларга кашта қилиб тиклангилдан далолат беради: Қилсанг уз ёғин агар бир шэър ёзмоқлик хавас. Алда ҳар ён нақшди, бир назм паринимини қил.

Хуллас, ушминда ҳунахат санъати қудалиқ ҳаётнинг барча жаҳазларида ҳамдан бўлган.

Ислам маданияти таълимотида ёзув азалдан муқаддас саналиб, ардоқланиб келинган. Бирор ёзув парчаси ҳам оёқ ости қилинмаган. Бизни ҳолларда увол бўлмаслиғи учун қоғоз бўлагидеги ёзув эғиллиб, дарега оқизиб юборилган. Қоғозга нисбатан ҳам хурмат сақланган.

Жумҳуриятимизда 1971 йилде ёзув маданиятининг тарихига нисбатан ижобий епилиш ҳаракатининг дастлабки омишлари ташланди. Профессор Ҳамид Сулаймонов тахирини еттиди. Бунорки номидан Шарқшунослик институтини илмий ҳолим устоз Абдулқодир Муродов томонидан «Хатотлик санъати» ҳақида қимматбаҳо маълумотлар эга бўлган монография асар чоп этилди. Унда Мовароуннаҳрда ижод қилиб, аjoyиб тарихий ҳаётдан яратган

360 дан ортиқ ҳаттоғи ҳақида қимматли маълумотлар келтирилган. Асарнинг кириш қисмида шундай дейлади:

«Шарқда китобат санъатида ном қозонган ҳар бир шахсини биз олдий техник вазифини баҳарувчи-киши сифатида эмас, балки ўз замонасининг маданият ҳаётида факултудга катта рол ўйнаган (муҳим урн тутган) илм-маърифат аҳли ва йирик маданият арбори сифатида таниймиз... Санъаткор котиб қаламида езилган ҳар бир «хат намунаси» санъат мўъжизаси каби улмас асар ҳисобланади».

Қоридатилардан маълум бўладики, Марказий Осиё давлатларининг маънавий маданияти тарихида ва қудалиқ турмушида арабий илмо моҳияти чексиз аҳамиятта молик ҳамда катта балиқ ҳисобланади.

Бугунги кунда ҳунахат санъати орқали жаҳон жамоатчилигининг диққат-эътиборига сазовор бўлаётганларини қўллаб-қувватлаш мумкин.

Хоржий давлатларида арабий ёзув ҳунахати бунча халқроқ куриклар утказилмоқда. Утган йил наваҳатдаги учинчи халқроқ курик мусобақаи Истанбул шаҳрида бўлди. Унда миндан ортиқ вакиллар иштирок этидилар. Келуси анжумаларида Мовароуннаҳр заминида етишиб чиққан бу соҳа усталари ҳам ўз маҳоратларини намоийн қилдилар, деган умиддамиз.

Яқинда Тошкент шаҳрида БМТнинг 50 йиллиги муносабати билан ташкил этилган халқ амалии санъати ярмаркаларида илк ҳаттоғлик асарлари намоийн қилинди. Арабий ёзув, қалам юртии усулдорларининг гузал наслик, сулис, девоний, мажозий, қудий ва қадимий насх ҳамда «Нахси Бухорий» турларида битилган қизик наваҳлари қудалиқ ҳақиқат қилиб уйғотди. Ҳаттоғлар гуруҳида Маданият ишлари вазирига томонидан совирилган тақдим этилди ва ҳунахат санъати усталари рўйхатга олинди.

Эл-юртимизнинг қадим ҳунахат санъати, ушбу маданиятимиз айтишларини унут бўлиб кетмаслиғи йўлда бу каби хайрли омишлар жаҳонимиз тараққийотида улут бўлиб қўйилиши муқаррагидир.

Ҳабибулло СОЛИҲ, Халқаро Ислам таълиқот марказининг илмий ҳолими

Деҳқон бугун егаси.

Т. МАҲҚАМОВ олган сурат

маълум қолдишда шаклланиб қолганлиги. Уни тубдан узарттириш учун маълум вақт ва янги натижалар кера

Утроддаги икки бўлмадан иборат қароргоҳ. Унг томондаги хонанинг тўрида билан бўшак. Тўшакка хаста Соҳибқирон ҳазратлари ётибдилар. Сўрининг боқ томонидаги саккиз қиррали хонтахтада дори-дармонлар солинган беҳисоб шиша ва кўчалар. Пойгакда чабур сукута чўшиб, Ҳакими аъзам билан Эшик оғоси Қалқонбек ўтиришибди. Бурақдаги ўқоқда ловулаб саксовул ёмоққа.

Сўя томондаги хона нисбатан ёруғ. Қатор кўрсаларда бир қанча саркардалар, табиблар ўтиришибди, улар орасида биз амир Борлос тегилини таниймиз. Ташқарида у шақаллар овозини эслатувчи қора бўрон увиллайди. Бўрон авжига чиққандар қароргоҳ тўё жонли маҳлуудай титрайди, силкинади.

Сиртдан устларида қашқир пўсти, бошларида бўрқ шайх Нуриддин билан шаҳзода Халил Султон кириб, бўрқ ва пўстларидоғи қорни қоқдилар. Ҳамма ўрнидан турди.

Амир Борлос: — Бўрон баттар авжига чиқмоқда чоғи? Халил Султон: — Ҳа, бешбаттар кутурмоқда. Отларнинг устига китиз епсақда, нафи йўқ. Туюқлари яслаб ерта епишиб қолмоқда.

Амир БорЛОС: — Во дари! — Во бир кутурмоқ! Галат-говур хитоблар: — Бир ҳафтадурки, туну кун увиллайди! Утовларни саксовул ҳам иситмай куйи!

Шайх Нуриддин: — Бул галандан не фойда? Ҳаммаси оламди! Халил Султон: — Ҳазрат Соҳибқирон шифо топса— бари ур нита тушур.

Ҳакими аъзам қайда? Ичкаридан Ҳакими аъзам билан эшик оғоси Қалқонбек чиқдилар.

Халил Султон: — Сизда не муқда бор, жаноб Ҳаким? Ҳакими аъзам: — Бандида оғиз қўлимиздан неки муолажа келса, барини қўламоқдамиз, шаҳзодам жувонбах!

Халил Султон: — Нафи борму, йўқму бул муолажалардан? Шундан сузланг.

Ҳакими аъзам: — Олло шифо берса, ажаб эрмас! Аммо... Халил Султон: — Тилгиниз гулдиратмай— сузланг барини. Ҳақиқатни билимоғимиз даркор!

Ҳакими аъзам: — Надоматлар булғайким, жаноб Соҳибқироннинг ҳарорати тушмай алаҳсирай бошладилар?.. Қуларига ҳар нарса қуринади.

Қалқонбек (журъатсизгина): — Эҳтимол Хиротта Мирзо Шоҳ руҳ жанобларига хабар бермоқ лозимдур.

Амир БорЛОС: — Ҳақ суз. Чопар йўламоқ лозим! Халил Султон: — Ҳақ суз эрмиш. (Қалқонбекка) Сен нобакор! Ҳазрат Соҳибқирон оламдан қуз юмасидан туриб ундан умид уздингму, номард!

Шайх Нуриддин: — Буз остига ҳазратларининг сукули набираси шаҳзода Халил Султон ва салокати зоҳир бул саркардаларни хоҳиру нозир булбл турғонларига ҳамма еққа от суриб, ваҳима кутармоққа ҳожат йўқдур, эшик оғоси!

Қалқонбек: — Афв этайсиз, ҳазратим... Ичкаридан: «Йибим! Бибижоним!» деган овоз келди.

Ҳакими Аъзам: — Ана! Яна алаҳсирай бошладилар... Ҳамма эшик тиркинида иттилади. Бу хонадаги шамлар сўниб, жаноб Соҳибқирон хонаси бироз ёришди. Соҳибқирон эгинда туз жулдан тўқилган оқ чакмон, бошида кимхоб қалқоқча, қаддини ростлаб, нимқоронғу бурчакка тикилиб қолган. Эшикдагилар дол, чўки бурчак бўм-бўм.

Соҳибқирон: — Бибим, бибижоним. Изаий-изай кескайганимда топдан дуру гаваҳим. Нечун мени кутмадинг? Мени кутмай азиз жонингга қасд қилдинг?

Сулўкүз: — Бошқа чорам булмади, амирим, Олло қовуштирган жуфти ҳалолим.

Соҳибқирон: — Биламен, малагим, барини биламен. Сулўкүз: — Йўқ, билмайсиз, амирим, билмайсиз. Бибингизнинг бирдан-бир гуноҳи узингиз топширгон масжиди жомеини қуриб тутатмоқ эрди. Сизга бебаҳо бир туҳфа инъом этмоқ эрди, ул шум ниятлар эрса...

Соҳибқирон: — Ул шум ниятларнинг бари менинг ҳақримга дучор бўлиш. Аммо не фойда, бибижоним? Сендин жўла булдум. Бир умр қилар-қиларига топдан дуру-таварихимдан айридим. Яратган эди ҳамлард бўлсинким, маина, сени қурмоқ насиб этмиш. Яқинроқ кел, маликам, висолингни қуриб, дийдорингга туйй (ўридан турмоқчи бўлади).

Сулўкүз: — Йўйўқ, мен кетган манба томон талпинманг. Ҳали бул маконда қилдурган саов ишларингизни кўп! Олжаноб нарсаларингизни кўп. Худойим сизни шул ниятларингизга етказай. Мен томон шойшиманг, сира шойшиманг!

(Қоронғиликка синиб кетди). Соҳибқирон: — Тухта, бибим, бибижоним... Халил Султон ва Шайх Нуриддин етиб келиб уни ушлаб қоладилар, Ҳакими аъзам қайлайдир дори тутади.

Соҳибқирон — (дирини ичиб): — А? Бу не? Тушумму, унгимму? Бибим қайда? (бошини кутариб у еқ-бу еққа қарайди). Бул қаттол бурон ҳануз тухтамабдур. Лашкарларимнинг холи не булди?

Халил Султон: — Валинеъмат! Бевозта булманг. Содик лашкарларингиз сафарга шай турибдур.

Соҳибқирон: — Шаҳзода Халил Султон? Сен қайдан келдинг? Менга не булди? Қайламен узми?

Шайх Нуриддин: — Сиз Утродда уз қароргоҳингиздадурсиз, олампахо. Иншоолло, буюк-узрмоқ шифо топурсиз. Сунг мақсад сари от сурурмиз.

Соҳибқирон: — Ҳа, от сурмак даркор, от сурум! Улар чиққини билан Соҳибқирон яна бошини кутариб, нимқоронғу бурчакка тикилади.

Соҳибқирон: — Бул ким? Евуз Чингизхон? Анов ким? Сотқин Тухтамин? Султон Боязид не қилиб юрибди менинг қароргоҳимда? Қайдасен Қалқонбек!

Қалқонбек кириб тазийм қилади. Қалқонбек: — Хизматингизга мунтазимен, давлатпахо.

Соҳибқирон (қулини бурчак томон ниқтаб): — Анов мунофиқ ганимларим не қилиб юрибдур менинг саройимда? Қалқонбек (ловлаб): — Ким? Кимларни айтадурсиз, ҳазратим?

Соҳибқирон: — Кузинг қурму ановларни қурмайсиз?! Евуз Чингиз! Хон Тухтамин! Голбл лашкарларим ақим қилгон мағлуб Йилдирим! Айт уларга: мен Тухтаминдай тузимни еб, тузлимга тушурган ила сузлашмаймен.

Қалқонбек: — Ва турги қилдурсиз, олампахо!

Соҳибқирон: — Йилдирим ҳам қузимдан даф бўлғай. Унга айтадурим бир сузимни бир маротаба айтманг. Мағлуб лашкарлари магар мард бўлса, гурурини жоловлаб, тақдирига тан бермоғи даркор. Евуз Чингиз қайта гулдон булди! Йўқсиз. Унга айтадургон сузим бор, қуксимда алағим бор! (Бошини естиққа ташлайди).

Қалқонбек саросима оғинида бурчак томон юриб, қимгадир қўлларини силтаган бўлади-ю, оёқ учида юриб, қўлини хонага чиқди.

Соҳибқирон хонасидаги шамлар ўчиб, қўлини хона ёришди. Амир БорЛОС: — Не булди? Тинчиб уйқуга кетдиларми? Қалқонбек: — Билман, Амирим. Ҳануз алаҳсирайдур, қузига бирда Тухтаминхон, бирда Султон Боязид, бирда Чингизхон келадур.

Халил Султон (Ҳакимга): — Бир чорасини қилгайсиз, жаноб Ҳакими аъзам. Дори-дармон қилинг! Ҳакими аъзам: — Ҳазратларининг эс-хушларини жойиладур. Фақат руҳлари бевозатлар, холос. Иншоолло, узига кеп қолур.

Ҳамма: — Иншоолло, иншоолло! Ичкаридан: «Ҳа, қаттол!» деган ҳайқирёқ эшитилди. Бу хонадаги чироқлар ўчиб, ичкари хонада шамлар ёнади. Соҳибқирон тўшақда қаддини ростлаб, бурчакка тикилиб қолган. Бурақда Чингизхон қўлағиси.

Соҳибқирон: — Юртимни оёқ ости қилгон, қуркам шаҳарларимни боқибқунонға айлантиргон баттол, бамисоли улқас ҳидини сезган қузугна ухшаб, тагин не матлабда юрибсиз, менинг худумимда? Чингизхон (ҳарингиллаб қулади): — Хи, хи, хи... Мен — баттол юртингни топтаб, обод шаҳарларингни култегага айлантиргон жал-

Шайх Нуриддин: — Ешлик қилгон, гурилик қилгон. Аммо... Соҳибқирон: — Бас Яқин уртада ким? Амирлар ва саркардалар бўлса-йўқдан!

Амир БорЛОС ва бир нечта саркардалар кирдилар, улар орасида Мавлоно Муаррих ҳам бор. Соҳибқирон ўридан қўзалади, унинг елкаси ва қўтигиларига ёстиқ қўйилар.

Соҳибқирон: — Салокати зоҳир саркардаларим, инонган тоғларим! Норасо инсон, фақир неки яхши иш қилгон булсам, сиз вафодор лашкарбошларимга суяниб қилдум.

Овозлар: — Биз ҳам, биз қуларингиз ҳам... Соҳибқирон (Тухтаминга, деган маънода қулини кутаради): — Аммо маина ҳукми Олло, бул бебаҳо макондин, ул боқий маконга йўл олмоқ ойлари келибдур. Бас, қузим тирик, ақлим расо маврида, айтадургон сунғи каломимни айтиб, рози-ризозилимизни матлабда йўқладим сиз шавкатли ҳабибларимни!

Хитоблар: — Олампахо! Бундай деманг, ваиниъмат! Оллонинг меҳри-мурувати чексиздур!.. Соҳибқирон яна қўлини кутариб, хитобларни бўлади.

Соҳибқирон: — Ақли хушим жойида эркинда Сиз суянган тоғларимга қилдургон васиятим шулки, тоғу тахтим ворисим... Оллодан тилаб олгон туғиғч зуриятим раҳматлик Мирзо Жаҳонгирнинг ақли ҳукмоқ чангал фарзанди Шаҳзода Пирмуҳаммад буладур!..

Ҳамма саросимада. Халил Султон ўридан салғиб турмоқчи бўлади, аммо Шайх Нуриддин уни этакидан торттиб ўтқазди.

«Шаҳзода Пирмуҳаммад, шаҳзода Пирмуҳаммад!» деган шивир-шивирлар эшитилди.

Одил ЁКУБОВ

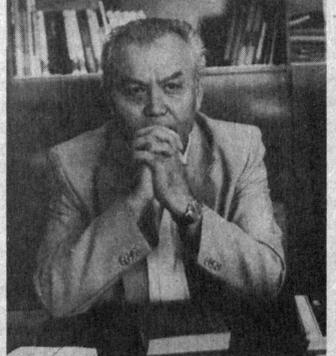
ФОТИҲИ МУЗАФФАР

ЁҲУДА

БИР ПАРИВАШ АСИРИ

— *Тарихий драма* —

ИККИНЧИ ПАРДА, ТУРТИНЧИ КУРИНИШ

лод. Темур Курагоний эрса... фаринга! Соҳибқирон: — Йўқ, мен ҳам фаринга эрмасман. Бегучсон елгиз парваридур. Магар мард бўлсанг қадимин етган жойларни, забт этгон шаҳарларни бориб кур! Бир гишт қўчма, ун гишт қўчдум, Оллохи таоло шохид: Хироту Маишад, Дамашку Богдолада бунед этган саройлар, масжиду мадрасалар ул шаҳарларингиз қуркита қурқ қушиб турибдур!

Чингизхон: — Едлинган чикмасун, Соҳибқирон. Мен саҳрода туғилгон ағом бир сархойимен. Мен учун бир бог ентоқ, бир ховуч яшан сен айтон ушал қуркам шаҳарлардан афалдур.

Соҳибқирон: — Маконинг саҳро эркан, тузал бустонлар қадрини билмас эркинсиз, нечун гулдай элминг отларинг туюқлари остида топтадинг? Нечун Уттуру Самарқанд, Бухорога, Урганғай музаам шаҳарларимга ут қулиб, шақаллар маконига айлантирингиз? Э, яратган эгам! Нечун оғиз бандангнинг бул саҳройи қашқир бостириб келганида бунед этмадинг!

Чингизхон (қулини): — Ушал маврида туғилгонингда қулингдан не келарди?

Соҳибқирон: — Ҳозир қурсатамен, қулимдан не келар эрди? Шитоб билан ўридан турди. Унинг важдоғатидан қўққуқлик: муштаран тугилган, қўзларига ўт қақнади. Қўлага орқага тисарилиб гулдон бўлади.

Соҳибқирон: — Тухта, шақал, тахта!.. Чайқалб кетди, Халил Султон ва бошқалар югуриб киришиб, суяб қолмади ва жойида ётқизилди.

Халил Султон (тиз чўқди): — Валинеъмат! Сиз шер эрдингиз, шер! Не булди сизга?

Соҳибқирон: — А? (қулини очди) Не гов-туб бул? Ҳануз тинмадим бурон? Бурон эрмас оч қашқирлар, шақаллар увиллайдур.

Ҳакими Аъзам: — Манов лоридан бир қултум ичгайсиз, олампахо! Бянияти шифо... Соҳибқирон (огир халсаб): Йўқ, энди сенинг дори-дармонларинг шифо бермас! Саройим қайда?

Қалқонбек: — Кулоғим сизладур, ҳазратим! Соҳибқирон: — Хирот ва Балхта, уғлим Мирзо Шоҳруҳ ила валиҳим шаҳзода Пирмуҳаммад чопар йўламоқчи топширгон элим...

Қалқонбек: — Чопар кетгон. Аммо ҳануз дарак йўқ, жаноб соҳибқирон.

Соҳибқирон (қажри келиб): — Дарак йўқму е чопар кетмагонму? Халил Султон: — Валинеъмат! Валиҳим шаҳзода Пирмуҳаммад делдингиз?

Соҳибқирон: — Сабаб бул сузимга қатгайрайсиз? Е сенингда даявонг борму тоғу тахтимга?

Халил Султон: — Давлатпахо! Айтишларича, шаҳзода Пирмуҳаммад айшу ишратта муқассадан кетиб, давлат ишлариндан юз утирган эрмиш! Бу еқла улуг салохиятта эра қанчалдан-қанча набираларингиз бор!

Соҳибқирон: — Бирн сенму? Шайх Нуриддин: — Афв этгайсиз, олампахо! Маина, неча қундирки, зуриятингиз Мирношхоннинг фарзанди бўлмиш шул набиранигиз туну кун бошингизда парволи!

Соҳибқирон: — Бобахбармен. Умри узек бўлғай! Мендан қайтмас, Оллоҳдан қайтай. Ва лекин неке асқолдурининг занфарали тургонда, менинг насаҳатига кирмай, қучада қолгон бир оғизини иштонига епишиб олган бул набирамга қандай ишонай?

Халил Султон: — Палари бузруквор. Афв этинг, гуноҳкор набиранигизни афв этинг!..

Соҳибқирон: — Янники, шул сукули набирамга байғат қилгайсизлар, Қурьонни мажидни улиб, тоабат хизматингизда бўлурмиз деб, қасам ичгайсизлар!

Яна шивир-шивир, гала-говур. Соҳибқирон: — Бул не гала-говур? Не шивир-шивир? Қузим юмолмасдан туриб бул низо, бул нифоқ. Ошқора сузланг: ким норози ҳукми Олло, бу бебаҳо макондин, ул боқий маконга ўтмоқ ойлари келибдур, қузим тирик, ақлим расо маврида. Сизларга айтадургон бир огиз каломимни айтиб, қолса рози-ризозилмоқ азмида қақирдим Сизларни!

Хитоблар: — Давлатпахо! Бундай деманг, олампахо! Оллонинг инояти чексиз!

Соҳибқирон (хитобларни бўлади): — Мен ақли-хушим жойида булгон бир маврида Сизларга қилдургон васиятим шулки, мендан қолдургон тоғу тахти ворисим... Оллодан тилаб олгон туғиғч зуриятим, мени бир эрмас, қўп жанларда улимдан асраб қолган шерорак фарзанди Жаҳонгир Мирзонинг шер-юрак ули Шаҳзода... Пирмуҳаммад буладур!..

Амирлар саросимада. Халил Султон ўридан салғиб турмоқчи бўлади, аммо Шайх Нуриддин уни этакидан торттиб ўтқазди. «Шаҳзода Пирмуҳаммад, Шаҳзода Пирмуҳаммад», деган шивир-шивирлар эшитилди.

Соҳибқирон: — Янники, шул сукули набирамга байғат қилдурсизлар. Қасам ичиб, тоабат хизматига бўлурсизлар (яна гала-говур, Соҳибқирон қажри келиди). Бул не шивир-шивир? Не пичир-пичир? Ҳаёти қузим юмолмасдан туриб, бул низо, бул нифоқ! Очик сузланг: ким норози? (Сало йўқ). Елларингда булғай: ас-салотинг амри-ҳукми худумор! Сузим аенму?

Сукот Соҳибқирон: — Елларингда булғай: ас-салотинг амри-ҳукми худумор! Сузим аенму?

Овозлар: —Аён, олампахо, аён! Соҳибқирон: — Биз қирқ йил бирга от суридик. Олло берган туз-насибани бирга баҳам қуриб, Машиқдан Мағрибга қузилган худум-сиз давлат қурдик. Аммо едларингда булғай: Давлат ҳар қанча қудратли бўлмасун, унинг томирига болта уралдургон ул хатар бор: бирламчи узаро ноҳиллик, иккиламчи жаҳолат, учинчиси тарафқўшлик. Шуул ул хатардан эҳтият бўлсангизлар— фақир тиклаган бул давлат—тоабат абаду-абад туралур!

(Яна гала-говурни босиб) Кимки, бул васиятта хиенат қилса, хоҳ фарзандларим бўлсун, хоҳ саркардаларим — қартиғимга мубтабо бўладур.

Овозлар: бул васиятингиз тоабат елимизда туралур. Иншоолло, елимизда сақланур!..

Соҳибқирон: — Кимки бу йўлда менга вафо қилгон бўлса, вафо топди, жафо қилгон бўлса жафо топди. Сизга банда улуг давлат қураман деб, нафақат гангилларим, эҳтимол, Олло салокати зоҳир саркардаларимга ҳам озор берган оиларим булгондир.

«Олампахо! Давлатпахо!» деган хитоблар. Соҳибқирон: — Кимнингки дилига озор берган бўлсам, кимники ноҳақ ражиканган бўлсам, шул юрт обод бўлсин; деб давлатим қудратли бўлсин, деб қилгондурмен, рози бўлинглар. Фақир ҳам сизлардан розимен.

Яна аралаш хитоблар: «Биз ҳам Сиздан розимиз, олампахо. Бу дунё, у дунё розимиз. Сиз ҳам бизнинг гуноҳларимизни афв этинг, давлатпахо!»

Соҳибқирон: — Мавлоно Муаррихдан бошқа барангизга ижозат! Халил Султон (тиз чўқди): — Валинеъмат! Сабаб мени хайдайсиз?

УЙҒОҚ ВИЖДОН ДАЪВАТИ

Абдулла Ориповнинг янги шеърли тўпламида Истиқлол, Ватан, Халқ образи

тапнин қурама: Чинор бўлиб илдиз отинг, қол бўлиб тилканинг қад, Улу-улуғ аждоқларинг хавотирни Сиздан беҳад... Утинч ила ҳасратини насаҳат деб юзга солманг, Худо инсоф берган кунни бармоғингиз тизгила қолманг. Фикрингиз еркилиги, уйлр ва туйтуларингиз муносоиб келиши, шеърингизнинг нозик ривожини, қатъий мулоҳазалар, кечинмалар гирдобини, жузъий қузатилган ва умумлашмаларнинг уйғун келиши Абдулла Орипов лирикиса феноменини тилкич этган жоний та фақтур хусусиятларидур. Куюк, образли тасвир, маъмуна хос шеърингиз шакли, фикрингиз тугалланганлиги ва ахилитини, оқори тукимлаган табиҳиядур, мусон қийлик — булар барчаси узингизнинг танини, «урфонини зур миллат» бўлиши, утинчиги зеб-зийнатларига муқассадан кетишдан баланд туриб, «юрак жаҳадини» юқори тутишга, юксак маънавийликка даяват этишга хизмат қилади. «Дунё» тўпламиндан Истиқлол, Ватан мавзудига шеърлар билан бир қаторда соф фалсафий, киноленинг теҳезли, ҳажвий йўналишдаги, сюжети ҳажвий ҳам урин олган. Фалсафий фикр юритинг, бу тун бир шеърининг илдиз ва зомон, инсон ва табият муносабатлари эа мингта қуришнинг, ҳар бир сатрда чашиб турган тафсируқ етдурлари Абдулла Ориповнинг бутун

илдизини кечинмалари, тафаккуринг мақсули сифатига қабул қилинади. Шонинг чексиз уйлр ва тодирган, ҳажонлар гирдобига етканган муаммолар шеърда баланд образ либосига бурканган ва фалсафий умумлашма паражасига кутурилади. Шонир лирик субъектинг уй ва кечинмаларининг инсон оти ва дункарарининг энг умумий қирларини билан муносоиб олиб қарайди ва тасвирлайди. Бундай шеърларда воқелик атайлаб, аниқ мақсадли қузлаб идрок қилинади. Шонир манту муаммолар атрофида суз очси ҳам ҳақиқат замон, давр, вақт утинч қузга утинча туралди, инсониятни мунг йиллардан бери уйлантириб келетган масалалар доллар, замонавий ҳодисалар билан уйғунлашиб кетди. «Буюклик» шеърлида муъжаз юлдуз — тош қанчалар вақт фазо бўшлиқлариди изгингач, улкан муштарий сарвентига келиб урилган ва улга ситиш кетгани, муштарий самода мишир йил келиб заррани ахтаргани, балки увек тош уйи ахтариб топгани ифодаланади. Шеър шундай ақилванлидур:

Тажавуб қилманм, буюклик асли, Танлаган йўлидан бурилмас экан. Зарра буюкликка урлагай, аммо, Буюклик заррага урилмас экан. Ушбу сатрларда А. Орипов шеърини фалсафа ва фан билан ақилваншарҳининг жайҳатларини илғаш мумкин. Макон ва замонави буюклик ва зарра муносабати — бу фалсафанинг ҳам тақдир ҳам объектидир. Бу шеър зарра қанчалки чиррамансиз буюклик қаринида оғиз, кучсиз эканлигиди, охир-оқибатда унинг измида бўйсунгани, оламдан турфа ҳодисаларнинг маълум бир қонуний асосида содир бўлиши, буюкликнинг улдуворлиги, абалдиги ҳақиқатли фикрларга уйлди. Тўпламдаги фалсафий йўналишдаги бошқа шеърлар ҳақида ҳам шундай фикрларни билдиринг мумкин.

Абдулауф Фитрат «Алабети қондаларига»: «Шонир-улуғичи санъаткорликка кутурида борган сойи уаига махсус бир услуб яратта бошлайдир. Шонирнинг хаел, уй, тушунинг шақларига тугал, қолми булғач уаига яраша бир услуб ҳам борлиқка чиққан булади деб эган. У яна давом этиб: «айрим хусусий холларда услуб балдин асар мавзун ва шакли билан бозешиқ узаришларга учраш, бирок бу узаришлар асосий эмаслигини, ҳақиқий «узлгини (шахсининг) йўқотмаслигини» ҳақида таъкирди. Хилма-хил шеърлар ичинан А. Орипов халқинга мансуб сатрларни қийнаблай толиб олши мумкин. Нечук шундай эканлигига Фитратнинг юқоридики фикрларига жавоб берилди»

Сабаб сунғи онларингизда енингизда бўлмоқ бахтидан мосуво қиласиз? Соҳибқирон: — Мен сендан ҳам розимен. Яратган эгам сенига ва барча фарзандларингиз ва фарзандларининг фарзандларига чабур ва индоқиди о қилгай! Бор, болам, бор...

Пенонасидан улади. Халил Султон қуларини артангича қоқиб-ниб-суришиб хонадан чиқди.

Соҳибқирон: — Қайдасиз, мавлоно? Дафтар қаламингизни олиб, яқинроқ ултиринг!

Муаррих (қулини суриб яқинроқ утириди): — Хизматингизга хоҳиру нозирмен, ҳазратим!

Соҳибқирон: — Боя... Камина оламдан утсам... тоғу тахтимнинг вориси ва валиҳиди набирам Пирмуҳаммад булғай деганимда мен инонган амир умаро норози бўлгандай бўлиб-ёв, буни ука олдингму, мавлоно?

Муаррих: — Уқдим, давлатпахо, уқдим. Соҳибқирон: — Уққан бўлсанг, айт: инонган тоғларим қузим тиркилигиде иродамга бўйсунмоқчи истамасалар, қузим юмолгондан кейин бу элда не булур, мавлоно?

Муаррих: — Фақир бул жумбоқни ечишга оғизлик қилурмен, ҳазратим!

Соҳибқирон: — Эвоҳ, Буюк Давлат барпо қиламен деб, қирқ йил от суридим. Бир-бирига қилч уқталиб, юртин нотинчликка маҳкум этган қаланиг-қасаниг бек ва бекзорларингиз гурурини жоловлаб, низо-нифоқларига чек қуйиб, юртда осийшгайлик урнатдим. Е бул сузим ноҳақму, мавлоно?

Муаррих: — Бу уйлр ила узингизни узингиз беҳуда қийнайду-сиз, олампахо!

Соҳибқирон (қулоқ соймай): — Магар бул уй аввалроқ халқимга келгонда, магар уз қудратимга инониб

Кутлаймиз!

Нодира РАШИДОВА — заҳматкаш ишдоқорларимиздан. У қатагон чоҳига отилган юлдуз Усмон Носир номи ва ижодий меросини тиклаш учун қўлга қалам олиб, собиқ СССР Олий суди маъмуллари билан баҳса кирашган вақтларда ҳали мат-каб ўқувчиси эди... Ушанда бу қизалоқни курашга чоғла-ган куч унинг тоғаси Усмон Носирга бўлган қариндошлик оқибатимиди ёки адолат ва ҳақиқатга бўлган эътиқоди-ми ва ё шеърини муҳаббат-шимиди? Бизнингча буларни-ни ҳаммасини зуваласида жамлаган Нодира шахсияти-дир...

роқларга талпинган сўқмоқла-рига йўл очиб билан овори: ўз-бек назм гунаҳининг энг са-ра гунаҳналарини гоҳ таржи-ма, гоҳ тасламаларини тайёр-лаб ўқувчига тутуди. Узи-нинг фантастик ҳикоялари, пьеса, шеър ва газалларидан атиси бир ҳовучинигина эъти-қиди холос. Биз шунга 50 ёш-га тўлган кунда унинг кўнгли дафтарида бир саҳифасини ёр-тишга жазм этдик.

ШАРМСИЗДА ҲАЁ БЎЛМАЙДИ

«Тайердан тунгач, махсус автобусда меҳмонхонага бордик. Кийимларимизни алмаштириб, маҳаллий аёллар сингари румол урадик. Бироқ мен Ўзбекистонда бошимга илманган румолни бу ерда ураманми», деб, румол урашни хоҳламадим. Дам олаётган пайтимиз меҳмонхона соҳибига келиб, таржимон орқали менга танбех бериб кетди... Кайтишимиз арафасида барча сайёҳлар биргаликда су-ратга тушмоқчи бўлди. Мен сочимни чиройли турмаклар олдим. Сурагчи келиб-ю, бир нарсалар деб қайтиб кета бошлади. Таржимон уни зур-га тухтади ва менга: «Барака топгур, румол ураб олинг, бу сурагчи «Урф-олатимизни хур-мат қилмаганларни тасвирга туширмайман» деяпти», деди. Мен бир тола сочим қурин-майдиган қилиб яна румол урашга мажбур бўлдим... Мусулмон давлатлардан би-рига саяхатга бориб келган та-нишим у мамлакатдагиларни-ниг уз миллий урф-олатлари-ни, қадриятларини нечоғли хур-матлашларини ва бошқалар-дан ҳам шунга талаб қи-лашларини шу тарзда, қисқа мисоллар ёрдамида сузлаб берди.

Энг ачинарлиси, айниқса ез-кунлари замонавий «гу-зал»ларнинг ярим яланғоч ҳолда юришларига томоша-бин бўлиб турмасдик. Мен ҳамма ҳам узун энгли кўйлак кийиб, бошига румол ураб юрсин, демокчи эмас-ман. Лекин ўзбекининг миллий кийимини киймасам ҳам нони-ни еб, сувини ичиб юрган-лар, айниқса, узимизнинг йи-гитлар, сал булса-да, урф-олат-ларимизни хурмат қилсинлар, кийинишда, юриш-туришда одоб доирасидан чиқмасинлар, бозорларимиз, дуконла-римизни турли шармсиз су-ратлар билан тўлдириб таш-ламасинлар, кимдир одоб-ах-лоққа риоя қилинишини ҳам назорат қилсин, демокчиман. Авваллари буй этган йигит-лар нарида турган сал эсини таниган урил бошлар ҳам оё-ғига пайпоқ киймай юрмас, ота-она, опа-ука олдида ечин-мас, калта иштонда юрмас эди. Энди эса баъзан кап-катта, икки-уч боланинг ота-си булганларнинг ҳам шаҳар бозорларида, гажум жойлар-да «шортик» кийиб юриши-кузга ташланб қолади. Қани бу йигитларимизнинг орияти, ор-номуси, шарм-ҳа-си?! Йигитдан орият кутари-лдики, худ урди деяверинг. Бугун уз калта иштон кийиб эл олдига бемалол юрган йи-гит эртага французнинг ярим яланғоч юришига ҳам бепар-во бўлади. Иш юзасидан Мо-сквага бориб бир меҳмонхо-нада уғлим билан уч кун тур-дим. Шунда қари бир кам-пир уйига кетмай, хизмат қи-либ юрганини кўрдим ва «Не-га уйга кетмайсиз?» деб қи-ридик. «Уйга боришга, уғ-лим, келишим ва уларнинг бо-ласини қуришга тоқатим йўқ», — деди қария кузига еш олиб. — Улар бир-бирларидан, ҳа-тто мендан ҳам уялмасдан кў-з олдида ярим-яланғоч юра-дилар. Уялганлар, десам, «нега уялмай, биз шундай яралган-миз, бунинг нимаси уят?», деб устимдан қулишди. Номус қилганимдан, уйга бормай, шу ерда суғуриб-сидириб, яшаб юрибман».

Ишхонамга юзлари маънос-бир аёл кириб келди. Салом-алиқдан сўнг истиқола билан гап бошлади: — Шу пайтатча бировагиз очмадим, дардимни ичгимга ют-дим. Энди эса ноҳақлик мана бу еримга келди... — у шундай дея қўлини бутзига тақали. Айти-шга қараганда, эри уни ҳақо-рат қилиб, болалари билан уйдан ҳайдаган экан. Ҳатто бош-қа аёлни яхши кўриб қолгани-ни ҳам очиб айтибди. — Ҳар кун сўкади, уради, бақиради. «Ойингизни кет», — дейди. Туртга бола билан қаер-га бораман? Хали эрга тегмаган учта синглим бор. Онам ката-лакдек ҳовлида битта келин би-лан зурга утирибди! Нима қил-сам бўлади, а? — Аёл саволига

лар урмалаб қолди. Бу нима? Маънавиятнинг дарз кетаётгани-ми, лоқайлигимиз туфайли но-марларнинг кўпайиб бораётган-лиги? Мана, юқоридаги аёл «номард» сузини ишлатди. Дар-ҳақиқат, агар сен бошқасини ях-ши кўриб қолган бўлсанг, узин-ни мард санасанг, уша ҳовлини хотининг билан туртга боланга бериб, чопонингни елканга таш-лаб чиқиб кетишинг керак. Ас-лида эса, ҳар биримиз бу дунёда бола-чака деб юрибмиз. «Агар уз-гимиздан зуррият қолдиришдек буюк бир вазифа бўлмаганда, бу дуненинг азоб-уқубатлари остида терлаб-пишишинг ҳожаги йўқ», — дейди Шекспир қаҳрамонлари-дан бири.

ЙУЛ ЮЗИГА ПАРДА ТЮРПҮР

Фақат бир дам қуриб сўхбат, Зулайхо холига тушдим-ку, Кўйининг ўтига жон мўбтало бўлдим, воҳ, тутандим-ку.

Нигоҳин ханжарин тиғи дилимда дард этиб пайло, Қувилдим севиғи даштга, тўти мисли, оҳ, адашдим-ку.

Биёбонда паршон, зор кезурман кечаю кундуз, Кечиб роҳат, фароғатдан, фиғон, ғам билра ярашдим-ку.

Ҳусн бирла дилварлик мужассам бўлса мунча, Гаҳи ҳайрат, гаҳи дарё бўлиб ишқидла кўп оқдим-ку.

Юсуфнинг таърифин билмас киши гофил ўтур, ҳайхот, Тамошо қилғали хуснин довону тоғдин ҳам ошдим-ку...

ОНАЖОН

Сизни бир кун кўрмасам, бўлғай кўнун тундан хароб, Онажон, сизни соғинсам, кўкка чиқмас офтоб. Ҳар саҳар уйқудан уйғотган мани еллар эмас, Номингиз қалбига жо айлаб дилин очган рубоб.

Онажон, сиз сўзлаганда бош эгиб турса жаҳон, Не ажаб, чун сўзингиз олдида нодон ҳар китоб.

Меҳрингиздан завқ олур, ҳам шавқ олур борлик ҳамон, Бағрингиз кенг шунчалар, рашқдин фалак айлар хитоб. Бошингиз узра булутлар сузалар-да ногаҳон, Айланаг ўфтонга ки, бўлсан булут хокитуроб. Сиз ўзингиз тожу тахтим, давлатимиз, онажон, Сиз билан бахтим мукамал, зар китобда битта боб.

Гул юзига парда тортур, сайри боғ қилганда ёр, Яшнагай ҳатто биёбон ногаҳон кулганда ёр.

Ой тўлиб чиққанда, диллар анга бўлмас маҳлиё, Барча қилгайдир тамошо нур билан тўлганда ёр.

Ишқ гули нозик эрур-ки, оғритур жонин насим, Меҳри-ла жон бахш этур ҳар дам ба гал сулганда ёр.

Ҳажр ўтин дарди балодир, андин ўзга йўқ бало, Бу балога нукта қўйиш васе ила бўлганда ёр. Кун уйин остонасида тун турар ҳайруно дол, Кун уйин остонасига нур бўлиб келганда ёр.

Нодира, борлик чаманга айланур бир кун агар, Сен билан гул қошида булбул каби қолганда ёр.

ЭНГ ЯХШИ АСАРЛАР БОЛАПАРГА

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитаси, Ўз-бекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ва Рес-публика «Маҳалла» жамғармаси ҳамкорликда таъсис этган «Болаларга атаб ёзилган энг яхши китоблар учун» курик-танлов мустақиллигимизнинг 5 йиллигига бағишланади. Курик-танловга мустақиллик гошларини кенг тартиб эт-вучи, болаларимиз маънавиятини устиришга ердан беради-ган, қизикарли, янги асарлар қабул қилинади. Ҳайрат томонидан голиб деб топилган асар муаллифла-ри пул мукофотлари билан тақдирланадилар. Мукофотлар миқдори куйидагича: КИЧИК МАКТАБ ЕШИДАГИ БОЛАЛАР УЧУН: Насрий асарлар — 10 минг сум; Назм (достон, шеърый тўплам, қушиқлар туркуми) — 10 минг сум; Адабий-тарихий мерос («Улкамизни урганамиз» мавзуи-даги матрийфий асарлар) — 10 минг сум; Адабиётшунослик (адабий-танқидий мақолалар) — 10 ми-нг сум; УРТА ВА КАТТА МАКТАБ ЕШИДАГИ БОЛАЛАР УЧУН: Насрий асарлар — 10 минг сум; Назм (достон, шеърый тўплам, туркум қушиқлар) — 10 минг сум; Адабий-тарихий мерос («Улкамизни урганамиз» мавзуи-даги асарлар, публицистик мақолалар) — 10 минг сум; Адабиётшунослик (адабий-танқидий мақолалар) — 10 ми-нг сум; Қўлезмалар 2 нусхада машинкаланган ҳолда йилнинг 1 июнига қадар Ўзбекистон Республикасининг давлат мат-буот қўмитасига топширилиши керак. Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитаси (700129, Тошкент шаҳри, Навоий, 30-уй)

Эрта саҳар йўналишли таксида кетаётиман. Ёним-даги нозик-ниҳол, чиройлигина келинчакнинг қули-даги думбоқ боласи гоҳ гингшийди, гоҳ безовтала-ниб йиғлайди. Мен унинг қулидаги сумкани олиб, йиғлаётган боланинг қулига олма бериб, овутган бул-дим ва «Қаёққа олиб кетаётисиз саҳарлаб» бу тойчоқни?» деб сурадим. «Ойимларникига!» Келин-нинг йиғламсираш овозидан сергақ тортиб, «Тинч-ликми?» дея сурадим. «Тинчлик, — деди келинчак дил ёриб. — Ҳар кун эрта саҳар улимни «Юнусо-бод» кучасида яшовчи онамнинг уйига ташлаб, ўқиш-га кетаман, дарсдан чиққач, яна қайтиб, боламни олиб келаман». «Қайнонгиз ишлайдиларми?» — де-дим ажабланиб. «Йўқ, ишламайдилар, лекин «Хоҳ-ласанг, академик отпусқа олиб, болангга қара, мен қарамайман», — дейдилар. — Келинчак бир оз су-кут сақлагач, сузида давом этди. — Педиатрия ин-ститутининг 6 курсида ўқийман. Ўқидим битиб қол-ди, бир йил кейинга суришга кунглим бўлмапти».

Бу гапларни эшитиб, юрагимни бир нима гижим-лаб утди: «Қиш-қировли кунларда болани уёққа-буёқ-қа олиб бориб келавериб, шамоллатиб, касалманд қилиб қуйишмасмикин? Қандай қайнона эканки, мунчоқдай жовдираб турган, суйса суйгудек ширин набирасини «қарамайман», дея узидан нари итар-са?! Навбатдаги бекатда келинчак тушиб қолди. «Ноин-соф! Келин қилиб олгунча минг хил ваъдани бера-ди, кейин нағма чиқаради, — беихтиер «уф»лаб деди шу пайт бир муйсафид. — Менинг кенжа қизим ҳам ТошМининг охириги курсида. Ўқшини битир-са, кейин узатамиз, деган фикрда эдим. Қуда томон икки йил босим совчилик қилди, «Ўқиши оғир, онаси тузалмас касалдан эрта вафот этгани туфайли қизимни шифокор қиламан, деганман, ўқиши бит-магунча, узатиш ниятим йўқ», — дея минг марта рад этдим, булмади. Қариндош-уруғлар уртага ту-

ҚАЙНОНА ҲАМ ОНА

шиб, охири туй қилдик. Мана, қизим болали бўлди-ю, қайнонаси айниди-қолди. «Ўглимни боққаним етар, керак бўлса, болангизни узингиз боқиб оли-нг», — депти. Энди қизим боқяш ҳам боғти жу-вонга ухшаб боласини ҳар кун эрталаб катта опа-сининг уйига ташлаб, ўқидан қайтишда олиб ке-тали...» Қариянинг дардини тинглаб, яна изтиробга туш-ди. Шу ҳам инсофданми? Еки халқимизнинг «Да-нагидан мағзи ширин» деган нақли эскириб қолди-ми? Набирасининг устида айланб-ургилалган қайноналар мени кечирисин, лекин кейинги пайтда набирадан беган қайноналар кўпайиб кетяпти. Боя-ғи қария айтганидек, келин қилишдан олдин шу қиз қайсибир олийгоҳда ўқётганини, ўқшини би-тириб, мутахассис бўлиб чиқишини биламиз, ке-лин бўлмишим институтда ўқийди, дея оғиз купир-тириб, мақтанамиз. Туйдан кейин эса тунимизни тескари кийиб оламиз. «Болангни боқмайман» дейдиган қайноналарнинг аксарияти ҳеч қаерда ишламай, эртадан кечгача уйда булишади. Агар уғлимнинг хурматини қилган, «Бо-лам шу билан қўша қарисин», — деган қайнона бўлса, келинига ердан беради, оналик қилади. Ма-салан, бизнинг маҳалламизда Баҳринисо опа, Сайе-ра опа, Улфат опа каби қайноналар бор. Улар ке-линларини «болам-бутам» дея йўлга соладилар. Ба-қир-чақир билан ургатилалган юмушларни яхши гап билан ургатадилар. Давлат корхоналарида иш-лаб, ҳориб-чарчаб келсалар-да, орадан бир соат-йрим

«ЎТМА НОМАРД КЎПРИГИДАН...»

жавоб кутмай, сузида давом эт-ди. — Агар уйдан чиқиб кетма-сам, эрим уйнашини устимга об-кедволармиш. Бу уятсиз, но-мардинг гапини қарант!.. Аёл упкаси тулиб, ҳаққиллаб йиғлашга тушди. Агар унинг га-ри рўст бўлса, эри чиндан ҳам номард экан. Хуқуқий илоралар ҳам бу масалага қандай қарайди, билмайди. Шунингдек, мана бу-ндай яша, деб бирова ургата олмаймиз ҳам. Чунки оила, эр-хотин муносабатлари жуда му-раккаб ва нозик масала. Бироқ оилага муносабатда умуминсо-ний ёндашувлар бор. Зеро, оила— жамиятнинг асоси, дав-латнинг пойдевори, ер юзининг таъин нуктаси. Инсоният тарақ-қиятининг бош омил оилага ке-либ тақалади. Агар оилалар ин-қирозга учраса, жамият ҳам та-назулга юз тутайди. Шу боис қаҳримизга аёлнинг зорланиш-ларига бепарво қараб, унинг ои-ласида кечаётган жанжалларга томошабин бўлиб туриш инсоф-дан ҳам, инсонийликдан ҳам эмас.

Афсуски, кейинги пайтларда беш-олтита бола-чақис бўла ту-риб, бошқасига қилиб қолган-лар, оиласини камситиб, хурла-ганлар ҳақида анча-мунча гап

шу одамнинг туртга боласи бор-лигини била туриб, унга яшириг-ча тетиб олган аёлни ким дейиш мумкин? Бировларнинг оиласини бузаётган аёлларнинг жазоси не бўлур? «Нопок аёллар нопок эр-лар учунлир, яъни лойиқдир. По-киза эрлар ва аёллар учун мағфи-рат ва уриг ризқ бориш», дейла-ди бу ҳақда Каломуллоҳда. Яқинда яна бир аёл дардини айтиб келди. Уёқ тумандан экан. Еши бир жойга борган, куп ис-сиқ-совуқни курган бу онахонни маънос ва ҳорин чекрасига бо-қиб раҳмингиз келайди. Унинг айтишича, кувей бошқа бировни еқтириб қолибди.

«Ҳа, номард! Сен бировларни руйхатдан учираётган лайтинга сени ҳам учирувчилар борлигини уйламадингми? Ота-боболаримиз «Ёмонлик илгари кирк йилда қайтса, ҳозир кирк кунда қайта-ди», деб болалитимиздан қулогимизга қуйиб келишатишди-ку! Номардлар учун жиний маж-мулда алоҳида молда ҳам, жазо ҳам йўқ. Бу йилдан ва виждон би-лан боғлиқ маънавий ҳолисас. «Но-мард» сузининг лугавий маъноси — эркак эмас, дегани. Демак, ду-нега эркак бўлиб келганидан кейин эркакликнингча қолтин. Шойр айтганидек: «Мард келатинг, мард кетил, тоқатинг ток бўлса ҳам, Ўтма номард кўпригидан сув сени оқизса ҳам».

Абдугани АБДУВАЛИЕВ

соат утгач, набираларини кутариб юрганларини куп кураман. Баъзи қайноналар эса, аксинча, келин ту-ширгунча омондаги ойни ваъда қилишадию, сал утмай ҳаммасини унутишади.

— Жувон улгур келиним ҳеч йўлимга юрмади, — дейди шундай қайноналардан бири. — Ўқшингизни ташла, болангга қара, бир йил кейин мулла булар-сан, дедим. Йўқ, бир йил қолганда ташлайманми, дея лулилик қилди. Ер ютгур Уғлим ҳам келиним-нинг измидан чиқмади. «Ҳой, бола, онаси упмаг-анини олиб бераман, кетса-кетар, е бола деб уйда утирсин, е кучини кутарсин», дедим.

Бир аёлни танийман. Қизи педиатрия институ-тининг битирувчиси. Қариндошига келин булган. Қу-далар орасидаги ишончсизлик шу даражадаки, қиз-нинг онаси қувининг туғилган кунига қилиб бор-ган сарполарни, тортни йигитнинг онаси олмабди. Боиси — «иссиқ-совуқ» қилинганмиш. Қизнинг ота-онаси еки ука-синглиси уни кургани борган кун и жанжал буларкан, тўе улар «бир нарса ташлаб кетармишлару қайнонанинг асаби уйнаб, уришти-си келаверармиш. Нахотки, она уз қизининг тинч утиришини хоҳламаса, фарзандининг турмуши бу-зилишини истаса?»

Уша келиннинг айтишича, у турт хонали уйнинг ҳаммасини ҳар кун бошдан-оёқ кутариб, тозалаб чиқмаса, қайнонаси дарсга юбормас экан. Ҳатто у ой-кун и қайнашганда ҳам «Эрта-индин туққани кет-санг, қолиб кетади», — дея келинига полюсларни ювдирибди. Натигада келин касалхонага тушади, тулгоқ жуда оғир кечади. Қайнона эса бирор марта келинини куриш учун турғуқхонага келмайди, Мана, чақалоқнинг чилласи чиқай деди, на буви, на ота улардан хабар олгани йўқ. Ҳолбуки, қайно-на ҳам она. Қайноналикка етган ҳам бор, етмаган ҳам. Шундай экан, бу бахтни асраб-авайлайлик.

Ҳақиқат ОДИЛОВА

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ *** НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ «ШАРК» НАШИРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИ

Ўзбекистон АДАБИЁТИ ВА САҢЪАТИ ШАРҚАНИК ГАЗЕТА Мавзунимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчарлар кўчаси, 32 Қабулхона телефони — 33-52-91 «Шарк» нашриёт-матбаа концерни босмақонаси. Мавзунимиз: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй

Бош муҳаррир: Аҳмадҷон МЕЛИБОВ Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри тахририят нуктаи назаридан фарқланши мумкин. Навбатчи муҳаррир — Абдунаби ҲАЙДАРОВ